

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Проведено аналіз сучасного стану нафтогазового комплексу України та визначено перспективи його розвитку. Розглянуто основні проблеми, що перешкоджають стабільному розвитку підприємств нафтогазової галузі та шляхи їх вирішення, запропоновано основні шляхи запровадження інновацій на нафтогазодобувних підприємствах України та можливості їх реформування, проаналізовано можливість видобування на території України нетрадиційних ресурсів, зокрема скрапленого газу.

Ключові слова: нафтогазовий комплекс, видобуток газу, інновації, інвестиції, сланцевий газ, енергетична безпека.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Нафтогазова промисловість України сьогодні, без сумніву, відіграє ключову роль не лише у складі вітчизняного паливно-енергетичного комплексу, а й усієї економіки загалом. Забезпечення достатнього рівня розвитку нафтогазового комплексу виступає необхідною умовою стабільного розвитку будь-якої країни, адже, крім суто комерційної діяльності, підприємства цього комплексу відіграють важливу соціальну роль, забезпечуючи населення, бюджетні установи та комунальних споживачів природним газом за цінами, що встановлюються державою.

Обмеженість власних енергоносіїв ставить країну під загрозу залежно від їх постачання ззовні, що спричиняє не тільки економічну, а й політичну нестабільність. Зважаючи на стан галузей вітчизняного господарства та те, що Україні не вистачає продуктів паливно-енергетичного комплексу, проблеми та перспективи функціонування сучасного нафтогазового комплексу України є досить актуальним. У контексті інноваційного розвитку світової економіки важливим напрямом діяльності нафтогазового комплексу України є впровадження нових технологій та інновацій.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та визначення невирішених питань. Стан інвестиційного забезпечення підприємств нафтогазового комплексу був у центрі уваги вчених-економістів. Основні напрями інвестиційно-інноваційної діяльності та рекомендації щодо використання механізму їх впровадження розроблялися в наукових працях таких вчених, як: В.П. Александрова, О.В. Бовкун, В.М. Геєць, О.О. Ємець, В.П. Світалка, В.В. Соляр, М.Т. Пашута, М.М. Єрмошенко, Р.В. Шерстюк та ін. Проблеми стабільного розвитку нафтогазового комплексу України як чинника енергетичної безпеки країни розглянуто в окремих працях Б.Н. Данилишина, М.П. Ковалка, В.Л. Саприкіна, Т.В. Сердюка та ін.

Мета роботи. Обґрунтування теоретичних основ і необхідності впровадження інноваційних технологій та визначення основних напрямів розвитку підприємств нафтогазового комплексу України.

Виклад основного матеріалу. Нині економіка України переживає доволі важкі часи. Більшість підприємств були засновані ще за часів СРСР і орієнтувались на важкі галузі промисловості та військово-промисловий комплекс. Із

здобуття незалежності потреба у продукції військового спрямування зникла, а більшість підприємств не змогли в повному обсязі переорієнтуватись на продукцію для мирних цілей. У цьому випадку держава повинна здійснити заходи для вирішення цієї проблеми. Серед них одним з основних є докорінна перебудова економіки країни та впровадження інноваційних технологій на підприємствах.

Враховуючи те, що останнім часом різко погіршилися двосторонні відносини між Україною та Росією, зокрема у сфері імпорту енергоносіїв, проблема енергомосткості українських підприємств та енергозалежності української економіки загалом є актуальною. Звичайно, повністю провести переоснащення підприємств та до мінімуму знизити енергозалежність економіки країни в найкоротший термін не вдасться, адже на це потрібні насамперед значні фінансові ресурси, яких сьогодні немає ні в держави, ні у власників підприємств. Також потрібен час для пошуку інвесторів, які могли б долучитися до модернізації української економіки, час для безпосереднього впровадження цих інновацій та для перепідготовки працівників до нових умов праці. Тому держава повинна зосередитись на певних пріоритетних напрямках і галузях, які повинні бути переоснащені насамперед. Одними з перших модернізованими мають бути підприємства паливно-енергетичного комплексу. Це дасть змогу в найкоротший термін збільшити обсяги видобутку нафти та газу, розпочати виробництво електроенергії з альтернативних джерел, що зробить економіку України практично незалежною від зовнішніх джерел постачання і створить хороший плацдарм для модернізації та переоснащення решти галузей економіки.

Для вивчення можливостей впровадження інновацій у паливно-енергетичному комплексі розглянуто сучасний стан справ у сфері видобутку та перероблення газу та нафти в Україні.

Рис. 1. Розподіл газу за категоріями споживачів у 2013 р.

В енергетичному балансі України провідне місце посідає природний газ. Його частка становить 44 %, що приблизно вдвічі перевищує середні показники по країнах Європи (21 %) та по світі загалом (23 %). Найбільшим споживачем газу є промисловість та населення – 50,4 % та 34,5 % відповідно [1]. Розподіл газу за категоріями споживачів в Україні у 2013 р. зображено на рис. 1.

У середньому в Україні видобувається близько 21 млрд м³ газу при щорічній потребі 75-80 млрд м³. Таким чином Україна самостійно може себе забезпечити газом лише на чверть. Схожа ситуація спостерігається і у видобутку нафти. При потребі у 30 млн т Україна видобуває лише 2,3 млн т, що становить лише 8 %. На перший погляд здається, що Україна достатньо забезпечена розві-

даними родовищами нафти і газу. Проте це не так. Сьогодні в Україні працює 350 родовищ: нафтових – 78; газових – 89; газоконденсатних – 111; нафтоконденсатних – 59; газонафтових і нафтогазових – 13.

За величиною запасів: великих – 5; середніх – 26; дрібних – 319. Тобто, незважаючи на велику кількість родовищ, більшість з них є досить малими і їхня частка у загальному обсязі видобутку вуглеводнів невелика. Витрати на облаштування і введення в експлуатацію дрібних родовищ не дуже відрізняються від вартості введення в експлуатацію великих родовищ. Саме тому дуже часто розвідувати та облаштовувати нові родовища нафти чи газу просто недоцільно з економічного погляду.

Більшість родовищ знаходяться на завершальній стадії розробки. Нафтогазовою промисловістю видобуто 85 % розвіданих запасів нафти і 77 % газу [2]. Так, два найбільших родовища газу – Шебелинське та Західно-Хрестищенське – вироблені на 90 % та 83 % відповідно.

Характерною ознакою нафтогазового комплексу України є відсутність конкуренції між підприємствами цієї галузі. Практично весь видобуток нафти і газу контролюється безпосередньо державою в особі НАК "Нафтогаз України" і саме вона займається реалізацією нафтопродуктів споживачам. Компанія "Нафтогаз України" є вертикально-інтегрованою нафтогазовою компанією, яка здійснює повний цикл операцій з розвідки та розробки родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам [3]. З одного боку, це є позитивним моментом, адже держава зайняла стратегічну галузь економіки, що дає їй змогу в повному обсязі контролювати і регулювати всі відносини у цій сфері, починаючи від розробки окремих проектів нових родовищ та консервації старих до реалізації продукції населенню. Проте, з іншого боку, такий контроль не завжди сприяє розвитку цих підприємств, адже їх обмежено у прийнятті рішень, зокрема щодо модернізації, інвестування тощо.

Обсяги виробництва нафти та газу в Україні, зокрема НАК "Нафтогаз України", у 1993-2013 рр. наведені на рис. 2 та 3 відповідно.

Рис. 2. Обсяги видобутку нафти та конденсату в Україні у 1998-2013 рр.

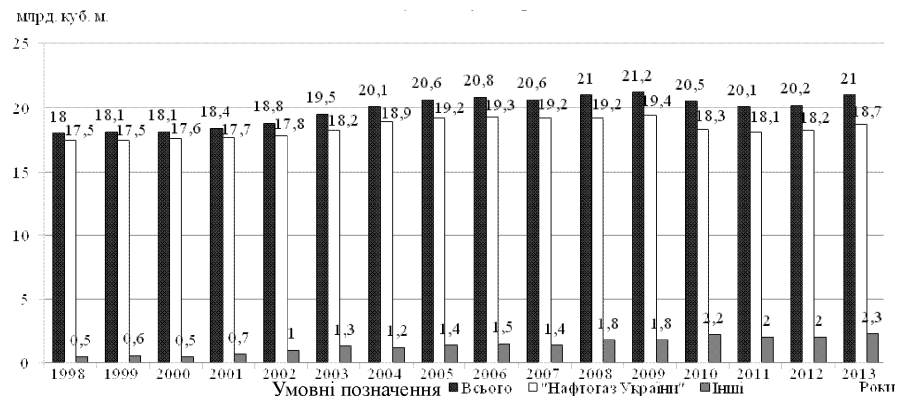

Рис. 3. Обсяги видобутку газу в Україні у 1998-2013 рр.

Отже, розглянемо основні напрями розвитку нафтогазового комплексу України. Серед основних альтернатив розвитку підприємств нафтогазової галузі України варто виділити:

- проведення пошуково-розвідувальних робіт на вже наявних та перспективних нафтогазових регіонах;
- збільшення нафто- і газовидобутку на вже наявних родовищах шляхом впровадження нових технологій та інновацій.

Перший із запропонованих варіантів передбачає екстенсивний напрям розвитку галузі. Підприємства можуть збільшувати обсяги пошуково-розвідувальних робіт, проте цей напрям розвитку потребує вкладення значних фінансових ресурсів, що за теперішніх кризових умов є дуже складним завданням, і не гарантує отримання бажаного ефекту. Звичайно, можна зосередити увагу на найбільш перспективних родовищах, але їх є небагато. Обсяги геологорозвідувального буріння в Україні наведені на рис. 4.

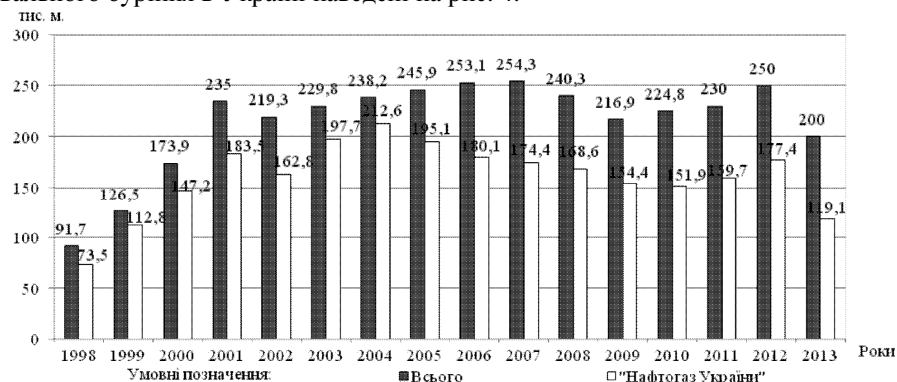

Рис. 4. Обсяги геологорозвідувального буріння в Україні у 1998-2013 рр.

Більшість вчених вважають, що збільшення нафто- і газовидобутку на вже наявних родовищах шляхом впровадження нових технологій та інновацій є більш ефективним напрямом розвитку нафтогазового комплексу. Запроваджен-

ня нових технологій повинне забезпечити кратне зростання ефективності видобутку вуглеводнів, а не 10-15 %. Основними напрямками інноваційного розвитку підприємств нафтогазового комплексу повинно стати застосування сучасних технологічних та інформаційних, наукоємних та енергозберігаючих технологій. Це все повинно насамперед знизити собівартість видобутку нафти і газу мінімум на 20-30 %.

Сьогодні коефіцієнт вилучення нафти в середньому в Україні становить лише 0,224, при чому в Західному регіоні – 0,164. Тому більш перспективним напрямом розвитку нафтових підприємств України є впровадження інновацій, що дасть змогу підвищити коефіцієнт вилучення вуглеводнів з вже наявних джерел. Цього можна досягнути шляхом підвищення нафтовіддачі пластів, що забезпечить збільшення сировинної бази та зростання обсягів видобутку газу та нафти.

Збільшення коефіцієнта вилучення газу на старих родовищах можна досягнути за допомогою таких геологічно-технічних засобів, як гідравлічний розрив, ущільнення сітки свердловин, збільшення об'єктів розробки, зниження робочого тиску в газопромислових системах, інтенсифікація припливу газу до вибоїв експлуатаційних свердловин, усунення рідини з вибоїв свердловин, відбір пластової води, яка ввійшла в поклад [4].

Під час здійснення цих заходів на підприємствах нафтогазової промисловості виникають проблеми. Успішна реалізація зазначених вище заходів не можлива без вирішення цих проблем. Однією з основних перешкод є пошук фінансових ресурсів для впровадження інновацій. Серед можливих джерел інвестування у розвиток підприємств нафтогазового комплексу є: іноземні інвестиції, створення спільних підприємств, власні кошти підприємств, кредитні ресурси та бюджетні кошти. Основним джерелом фінансування інновацій повинні бути власні кошти підприємств. Ця практика існує у багатьох зарубіжних компаніях. Так, можна навести досвід світових добувних компаній Shell, British Petroleum. Вони щороку витрачають на НДДКР від 3 % до 5 % свого балансового прибутку. Практикою доведено, що кожна додаткова гривня інвестицій, вкладена в нафтогазовий комплекс, дає змогу отримати додатково 1,5-1,6 грн.

Також доволі серйозною є проблема забезпечення на державному рівні стимулювання інновацій на підприємствах України, зокрема на підприємствах нафтогазового комплексу. Передусім йдеться про законодавче закріплення сприяння інноваційній діяльності. В Україні діє ЗУ "Про інноваційну діяльність", проте він не в повному обсязі регулює всі аспекти здійснення інновацій. Також у цьому напрямі потрібно:

- усунути суперечності, які існують між нормативно-правовими актами;
- закріпити стимулювання інноваційної діяльності через податкове законодавство;
- унеможливити часті зміни законодавства;
- закріпити захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- забезпечити здійснення ефективної тарифної та цінової політики, приватизаційних процесів та створити ринкові умови конкуренції тощо.

Проте головне завдання держави у стимулюванні інноваційної діяльності полягає не тільки у створенні відповідної законодавчої бази, а у виконанні та реалізації законодавчо закріплених механізмів.

Важливе місце у сфері державного регулювання інноваційної діяльності посідає інформаційне забезпечення інноваційної діяльності. Воно включає заходи щодо інформування виробників про наявні види технологій та устаткування, надання допомоги в адаптації новітніх технологій у виробництві, консультаційні та експертні послуги тощо.

Ще одним із перспективних напрямів розвитку нафтогазового комплексу України є налагодження видобутку нетрадиційних ресурсів, зокрема скрапленого газу. Згідно з даними консалтингової компанії HIS CERA, за показником прогнозних обсягів нетрадиційного газу, Україна належить до 10 найперспективніших країн світу щодо потенційних можливостей видобутку – їх сумарний обсяг перевищує 20 трлн м³. Прогнозні ресурси сланцевого газу оцінюються у 1,2 трлн м³, газу щільних колекторів – 8,5 трлн м³, метану вугільних пластів – понад 12 трлн м³ [5]. Однак підтверджені запаси, обліковані в Державному балансі корисних копалин України, є лише стосовно метану вугільних родовищ. Підтвердження запасів і виявлення перспективних площ сланцевого газу та газу щільних колекторів потребує проведення масштабних пошуково-геологічних робіт, на що знадобиться близько 1 млрд дол. інвестицій протягом 4-5 років. Згідно з експертними оцінками, поклади нетрадиційного газу містяться на двох ділянках: українська частина Люблінського прогину та Дніпровсько-Донецька западина.

Сьогодні іноземні компанії приділяють значну увагу Україні як перспективній країні з видобутку нетрадиційного газу, що підтверджується як вже укладеними угодами провідних нафтогазових компаній світу, так і підготовкою інвестиційних конкурсів для укладання нових угод. За прогнозами, у 2015 р. можуть бути пробурені перші свердловини, а перший комерційний газ буде отримано не раніше 2019 р. Імовірність знаходження в Україні великих і привабливих, з точки зору комерційного видобутку, запасів сланцевого газу та газу щільних колекторів не перевищує 30 %.

Як вказувалося раніше, значні прогнозні обсяги нетрадиційного газу відкривають для України перспективи для збільшення власного видобутку. Однак необхідно враховувати, що його собівартість через технологічні та екологічні проблеми є істотно вищою, ніж традиційного газу, що призводить до виникнення додаткових комерційних ризиків. За даними компанії HIS CERA, собівартість сланцевого газу в Європі, залежно від складності розробки родовища, становить від 176 дол. до 282 дол. за 1000 м³ [5].

Деякі вчені стверджують, що видобування сланцевого газу може призвести до непередбачуваних екологічних наслідків, проте провідні нафтогазові компанії довели, що завдяки впровадженню сучасних технологій та за умов державного й громадського контролю розроблення родовищ нетрадиційного газу може бути цілком безпечною. Згідно з прогнозами експертів, за умов зростання інвестування у геолого-розвідувальні роботи (щорічний обсяг капітальних вкладень у газовидобуток має збільшитися від 1 до 7-9 млрд дол. шляхом радикального покращення інвестиційного клімату в країні) обсяг видобутку газу збільшиться до 45 млрд м³/рік у 2030 р. [5]. Прогноз видобутку газу в Україні наведено на рис. 5. Коли умови інвестування в Україні залишатимуться незадовільними, видобуток газу в Україні до 2030 р. не перевищуватиме 15-20 млрд м³/рік.

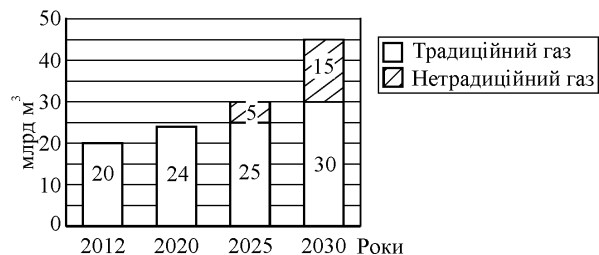

Рис. 5. Прогнози видобутку газу в Україні

Висновки. Досліджено перспективи розвитку нафтогазового комплексу шляхом впровадження інновацій та нових технологій. Враховуючи стратегічне значення нафтогазової галузі для господарства держави, проблеми ресурсозалежності України, вирішення цих завдань є невідкладним. Для досягнення позитивного результату в цій сфері потрібно вирішити важливі завдання. Серед них – закріплення на законодавчому рівні стимулювання інноваційних процесів та пошук джерел їх фінансування.

У майбутньому нафтогазова галузь повинна стати однією з галузей з надзвичайно високим ступенем концентрації капіталу й виробництва. Необхідною умовою стратегічного інноваційного прориву в ПЕК України є побудова відповідного механізму його реалізації, який формується на довгострокових прогнозах соціально-економічного та інноваційно-технічного розвитку, довгостроковій інноваційній політиці й енергетичній стратегії. У разі створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, Україна у період до 2030 р. за рахунок енергозбереження та збільшення видобутку традиційних і нетрадиційних ресурсів здатна досягнути рівня повного самозабезпечення власним газом.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://mre.kmu.gov.ua/minugol/>
2. Загороднюк П. Природний газ в Україні. Традиційні джерела / П. Загороднюк. – 2012. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://ua-energy.org/upload/files/Pavlo_Zagorodniuk_Presentation_Ua.pdf
3. Офіційний сайт НАК "Нафтогаз України". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.naftogaz.com/>
4. Мельник О.В. Пріоритети та перспективи розвитку паливно-енергетичного комплексу України у взаємодії з суміжними галузями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук / О.В. Мельник. – К., 2006. – 20 с.
5. Розвиток газового сектору України у контексті євроінтеграції : аналітична доповідь // Національна безпека і оборона. – К. : Вид-во Центру Разумкова, 2014. – 42 с. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.razumkov.org.ua/upload/1392734130_file.pdf

Червинская О.С., Грыцик А.А. Состояние и перспективы развития предприятий нефтегазового комплекса

Проведен анализ современного состояния нефтегазового комплекса Украины и определены перспективы его развития. Рассмотрены основные проблемы, препятствующие стабильному развитию предприятий нефтегазовой отрасли и пути их решения, предложены основные пути внедрения инноваций на нефтегазодобывающих предприятиях Украины и возможности их реформирования, проанализирована возможность добычи на территории Украины нетрадиционных ресурсов, в частности сжиженного газа.

Ключевые слова: нефтегазовый комплекс, добыча газа, инновации, инвестиции, сланцевый газ, энергетическая безопасность.

Chervinska O.S., Hrytsyk A.Ya. The State and Prospects of the Development of Enterprises of Oil and Gas Complex of Ukraine

The analysis of the modern state of Ukrainian oil and gas complex is done and the prospects of its development are determined. The main problems that prevent the stable development of enterprises of oil and gas industry and the ways of their solving are examined. The main ways of the introduction of some innovations at the enterprises of oil and gas production in Ukraine and the possibilities of their reformation are offered. The possibility of production of untraditional resources, for example dripping gas, on the territory of Ukraine is analysed.

Keywords: oil and gas complex, gas production, innovations, investments, slate gas, power safety.

УДК 336.221

Доц. О.С. Червінська, канд. екон. наук; студ. О.В. Коваль – НУ "Львівська політехніка"

АНАЛІЗ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

Розглянуто сутність поняття "податкового навантаження", наведено формули для визначення цього показника як на мікро-, так і на макрорівні. Проведено розрахунок загального рівня податкового навантаження та його значення в розрізі окремих податків. Також наведено оцінку ефективності податкової системи України, порівняно з іншими країнами за даними Світового банку. Запропоновано заходи щодо оптимізації податкового навантаження для стимулювання підприємницької діяльності та розвитку національної економіки.

Ключові слова: податкове навантаження, податки, податкова політика, система оподаткування, оцінка податкового навантаження, оптимізація податкового навантаження.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. В умовах ринкових відносин саме податкова система значно впливає на стабільність фінансового стану суб'єктів господарювання. Сукупність усіх податкових платежів на рівні підприємства, галузі, регіону та країни загалом встановлює рівень податкового навантаження, який визначає і формує умови фінансово-економічного розвитку держави. Сьогодні податкова система України не стимулює розвиток економіки, а навпаки, внаслідок надмірного податкового навантаження, відсутності стабільного законодавства зростає тінізація економіки та знижується рівень економічного розвитку країни. З огляду на те, податкову політику необхідно побудувати так, щоб, з одного боку, забезпечити виконання фіскальної функції податків, а з іншого – стимулювати активність підприємницької діяльності, зростання внутрішніх та зовнішніх інвестицій в економіку, підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку [8]. Досягнути ці дві цілі на сьогодні є досить складно, що пояснюється наслідками фінансової кризи 2008-2009 рр. та політичною нестабільністю у країні.

Отже, однією з найактуальніших є проблема надмірного податкового навантаження та визначення оптимального рівня оподаткування, який забезпечу-